

Kvæntunet

Norsk senter for kvænsk språk og kultur

Kultur- og kirkedepartementet
Postboks 8030
0030 OSLO

Postmottak@kkd.dep.no

Børselv – Tromsø – Alta, 9. juni 2004

Høringsuttalelse fra faggruppe for Norsk senter for kvænsk språk og kultur

KVÆNSK – SPRÅK ELLER DIALEKT?

Rapport avgitt av Kultur- og kirkedepartementet og Kommunal- og regionsdepartementet oktober 2003.

Kenneth Hyltenstam har på anmodning fra Kommunal- og regionaldepartementet og Kultur – og kirkedepartementet utarbeidet en rapport over spørsmålet om kvensk er å betrakte som en finsk dialekt eller et eget språk. Rapporten er meget solid, og den viser at Hyltenstam har satt seg godt inn i både forskningen om kvenske forhold og den samfunnsdebatten som de siste årtiene har pågått rundt kvenske spørsmål. Vi beklager at Hyltenstam ikke har kunnet gjøre seg kjent med den delen av faglitteraturen som er skrevet på finsk, men mener at det ikke i vesentlig grad ville ha forandret de konklusjoner han har kommet fram til. Vi sier oss enige i hans konklusjoner.

Vi vil likevel kommentere og presisere Hyltenstams rapport på noen punkter.

Kvääni – suomi – kainhuunkieli. Valg av navn på språket

Begrepet *kvensk* (på kvensk *kvääni(nkieli)*) er problematisk, siden dette begrepet er lånt fra majoritetsspråket, og kvenene selv har ofte kalt sitt språk for *finsk* (*suomi*). Vi vil for det første peke på det forholdet at det å låne navn på et språk fra et majoritetsspråk ikke er noe enestående fenomen. Det samme har f.eks. esterne gjort: Benevnelsene *eesti keel* (språket) og *eestlane* (etnonymet) er begge opprinnelig utgruppebenevnelser og ikke inngruppebenevnelser.

I tillegg – noe Hyltenstam ikke nevner – fins det også en annen og genuin benevnelse som kvenene selv har brukt og som de eldste i Porsanger og Alta fremdeles husker, nemlig benevnelsene *kainhuunkieli* (språket) og *kainhuulainen* (etnonymet).

Når det gjelder ordet *kven* viser Hyltenstam (s. 7) til Jouko Vahtolas etymologi. Ifølge Vahtola er ordet opprinnelig det samme ordet som *hvein*, *gvein*, *kvein* i betydningen 'gras med tynne fine strå'. Dette har likevel den meget anerkjente germanisten Jorma Koivulehto tilbakevist: Ordet *kven* er et lånord i skandinavisk fra det østersjøfinske ordet *kainu*, som igjen er et gammelt lån fra urnordisk **gain* 'åpning, gap'. Altså er lånerekkefølgen slik: **gain* > *kainu* > *kven* > *kvääni*. (Koivulehto 1995.)

Kvæntunet

Norsk senter for kvænsk språk og kultur

Kvensk som en del av det østersjøfinske språkkontinuumet

Hyltenstam tar – som de fleste forskerne – utgangspunkt i at de kvenske dialektene er en slags ”datterdialekter” til finske dialekter i Finland, altså de nordfinske dialektene. Dette er etter vår mening en gammeldags måte å se på språk og dialekter.

Vi vet at det i Europa fins fem store såkalte dialektkontinua, det romanske, det vestgermanske, det nordgermanske (skandinaviske), det nordslaviske og det sørslaviske (om dialektkontinua, se f.eks. Crystal 1988, 25). Innen ethvert språkkontinuum er alltid nabodialektene gjensidig forståelige, mens forskjellen blir større dess lengre avstand det er språkformene imellom. Grensen mellom språk og dialekt er som oftest sammenfallende med statsgrenser. Dette har gjort at f.eks. dialektene i Skåne betraktes som svenske dialekter, og dialektene i Härjedalen og Jämtland betraktes som svenske dialekter i stedet for resp. danske eller norske dialekter.

Noe man ikke ofte har tatt i betraktning, er at også de østersjøfinske språkene danner et dialektkontinuum. Dialektkontinuumet begynner i Nord-Norge, går videre via Nord-Sverige og Nord-Finland og Midt-Finland til de nordlige delene av Den karelske republikken, videre til de sørlige deler av Den karelske republikken, og via områder nord og vest for St. Petersburg til Estland, for derfra igjen å komme tilbake til Sørvest-Finland. Den delen av dialektkontinuumet som blir snakket i Finland, har man tradisjonelt kalt for *finske dialekter*. Nå bunner dette begrepet seg også i politiske forhold: Begrepet har utvidet seg i løpet av historien i takt med grenseforskyvninger foretatt av Det svenske riket fra 1100-tallet til 1700-tallet.

Som Hyltenstam konstaterer, er det til dels store forskjeller mellom kvendialektene. Området kan deles i to; de østlige dialektene som ligner mest på Kemi-dialektene i Finland, og de vestlige, som ligner mest på Torne-dialektene i Sverige og Finland. Men også hele dette området kan ses som ett dialektkontinuum som går i ring på Nordkalotten: Torne-dialektene i den finske Tornedalen, *meänkieli*-dialektene i den svenske Tornedalen, Gällivare-dialekten vest for disse, vestlige kvendialekter, østlige kvendialekter og Kemi-dialekter i Finland.

Nå eksisterer det egentlig ingen forskning om hvordan begrepene *suomi* og *suomalainen* har spredt seg blant folk; vi vet ikke når begrepet har nådd de nordligste områdene. Vi antar likevel at begrepet ikke har blitt brukt av den tidligste kvenske bosetningen i Norge, men heller har kommet med den siste store bølgen til Øst-Finnmark på 1800-tallet. Det er også – som forskningen viser – folk i Øst-Finnmark som helst identifiserer seg med begrepene *suomi* og *suomalainen*.

Finsk – et plurisentrisk språk?

De offisielle språkgrensene følger likevel ikke alltid politiske grenser. Som eksempel kan vi nevne spansk i Sør-Amerika; de fleste landene der er spansktalende og ikke for eksempel ”chilensktalende” osv. Språk som snakkes i flere land med felles utgangspunkt og med felles navn, men bare har noe forskjellig normering, kalles for *plurisentriske språk*. Et eksempel på plurisentrisk språk er svensk i Sverige og Finland, som i det store og hele følger normering av rikssvensk. Kunne en da ikke se på finsk som et plurisentrisk språk, som kan dekke også den varianten som blir brukt i Norge?

Kvæntunet

Norsk senter for kvænsk språk og kultur

Eira Söderholm har ved en tidligere anledning (2000, 251–260) prøvd å finne faktorer som gjør at en etnisk gruppe vil definere sitt språk heller som et eget språk enn som en varietet av et annet språk. Blant de viktigste kriteriene er manglende egenspråklig elite og manglende skriftspråkstradisjon. Kvenene har ikke hatt noen av disse. Situasjonen ville ha vært annerledes hvis Nord-Norge f.eks. kun hadde hatt sent innvandrede kvener med sterke finske skrifttradisjoner, og finsk hadde vært skolespråk og skolefag i landsdelen på den tiden da den lokale dialekten ennå var i daglig bruk og ble videreført på en naturlig måte fra generasjon til generasjon. Da ville det ha vært naturlig for kvenene å se på sitt morsmål som en varietet av finsk.

Men igjen må en se en forskjell mellom eldre generasjons kvener i Øst-Finnmark og kvener i vestligere deler av landsdelen. Da forfedrene til kvenene i Øst-Finnmark (Varanger) kom til Norge, var folkeskolen allerede i frammarsj i Finland, og finsk begynte å få offisiell status der, ved siden av svensk. Derfor er det ofte slik at eldre kvener i Øst-Finnmark ennå bærer på en tradisjon om at det finske skriftspråket er den rette normen for deres språk, og de identifiserer seg med den. Også læstadianismen med finske predikanter og finskspråklige religiøse skrifter har vært med på å styrke denne identifikasjonen. Men fornorskningspolitikken har medført at denne forbindelsen til riksfinsk har blitt tynnere og tynnere, og er så og si ikke-eksisterende blant nyere generasjoner kvener.

Vår konklusjon er at de fleste av de kvenske dialektene egentlig aldri – historisk sett – har vært finske dialekter. Blant kvener med nyere røtter i Norge og som har nærmere forbindelse med de finske dialektene og det finske skriftspråket, har fornorskningspolitikken kuttet av disse båndene.

Rett til å velge mellom finsk og kvensk

Nå mener vi – på samme måte som Hyltenstam – at valget mellom språk og dialekt først og fremst er et spørsmål om valg: Enhver gruppe – ja, til og med ethvert individ – må selv ha rett til å bestemme hvordan en vil definere sitt språk. Vi som faggruppe for Norsk senter for kvænsk språk og kultur vil på det sterkeste støtte at kvensk endelig blir anerkjent som et eget språk av norske myndigheter og blir behandlet etter dette. Men vi mener ikke dermed at de kvener som mener at deres språk er en finsk dialekt, og at normeringen skal følge normeringen av riksfinsk, ikke skulle ha rett til undervisning i finsk. Vi vil også i denne sammenheng vise til den norske språkpolitikken: Etter dansketiden var det en gruppe i Norge som ville bygge videre på det danske skriftspråket, mens en annen gruppe ville bygge opp et nytt skriftspråk med grunnlag i de norske dialektene i Norge.

Vi vil også vise til den utviklingen som har skjedd i den samnordiske språkpolitikken og Nordisk språkråd. Der er det et uttrykt ønske om å utvikle felles nordisk forståelse bl.a. med felles terminologiarbeid. Vi i faggruppa for Norsk senter for kvænsk språk og kultur vil i vårt arbeid stå for en lignende språkpolitikk: For det første vil vi samarbeide med dem som arbeider med videreutvikling og kodifisering av *meänkieli* i Sverige, samtidig som vi vil sørge for at kløften mellom finsk og kvensk ikke blir så stor at gjensidig forståelse blir umulig. Vi mener at utvikling og revitalisering av kvensk må være med på å bedre kommunikasjon mellom folkegruppene på Nordkalotten, ikke med på å lage nye barrierer.

Kvæntunet

Norsk senter for kvænsk språk og kultur

Anerkjennelse av kvensk som eget språk og ratifiseringen av Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk, del III

Vi vil også understreke at anerkjennelsen av kvensk som et eget språk i Norge, atskilt fra finsk, må innebære at språkkonvensjonens del III ratifiseres for kvensk.

Terje Aronsen

Faglig leder for Norske senter for kvænsk språk og kultur

Eira Söderholm (sign.)

I. amanuensis. Humanistisk fakultet, Universitetet i Tromsø

Irene Andreassen (sign.)

Navnekonsulent for kvenske stedsnavn

Kilder

KOIVULEHTO, JORMA (1995): Ala-Satakunnan *Kainu* ja pohjoinen *Kainuu*. *Kielen ja kulttuurin Satakunta. Juhlakirja Aimo Hakasen 60-vuotispäiväksi 1.11.1995. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja*. Vammala.

CRYSTAL, DAVID 1988 (1987): *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Guild publishing London.

SÖDERHOLM, EIRA (2000): Suomi ja sen likikielet – erilaisia kielipoliittisia valintoja ja niiden taustoja. – *Congressus nonus internationalis fenno-ugristarum 7.–13.8.2000 Tartu, Pars VI*, 251–260.